

Студијски програм: Туризам – Менаџмент туристичке дестинације

Развој бањског туризма у Србији

СТУДЕНТ: Ивана Милић СТ 03/16

МЕНТОР: проф. др Радмила Новаковић - Костић

Резиме: Бањски туризам, како у свету, тако и у Србији има дугу и богату традицију. Корени ове врсте туризма датирају из доба Римског царства и њиховог доброг познавања особина воде. Поред термоминералних извора подизана су купатила, луксузне виле, објекти сакралне архитектуре. Србија поседује велики потенцијал развоја бањског туризма који је представљен, између осталог, бројним лековитим водама које се одликују разноврсним и богатим хемијским саставом, а тиме и широким спектром терапеутских својстава применљивих у балнеолошке сврхе. Међутим, степен развијености бањских места и степен валоризације њихових туристичких вредности, заостаје за правим могућностима. **Бањски туризам** је стари, али аутентичан производ, који одговара великом броју корисника и почива на веома разноврсној употреби природних лековитих чинилаца (најчешће термоминералних вода), али и многих других знања и вештина које се примењују у неговању тела и душе савременог човека. **Велнес** процедуре почивају на одавно познатим вредностима термоминералних вода, пелоида, гасова и климата, а примењују се ради релаксације, обнове енергије, поправљања психофизичког стања, отклањања лоших навика, ослобађања од стресова а често и лечења од различитих болести, које у данашње време оштећују здравље и смањују квалитет живота. **Србија** је земља са дугом традицијом и великим искуством у примени разноврсних бањских третмана. Њене бање су се континуирано прилагођавале потребама генерација и данас представљају туристичка места у очуваној природној средини, посећена током целе године, са довољно забаве, где све више, ради одмора и опоравка, долазе и млади и здрави. **Бање** се одликују израженим здравствено-рекреативним функцијама, услед богатства различитих природних елемената (термоминерални извори, племенити гасови, пелоид, климатски елементи, вегетација), због којих ова врста места одавно побуђује велико интересовање туристичке тражње. Србију популарно зову „**државом бања**“, због бројности термоминералних извора, дуге традиције и опште познатости бања, као и њиховог значаја у туристичком промету. **На територији Србије** регистровано је око 300 извора минералних, односно термо-минералних вода. Међутим, знатно је већи број нерегистрованих, појединачних извора мање или веће издашности, које би требало каптирати, заштитити и утврдити њихов минерални састав.

Висока пословно – техничка школа
Ужице
СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ

Богатство и разноврсност, а такође размештај и хемијски састав термо-минералних вода у Србији, у вези је са "**сложеним тектонским односима**" (бројне и испреплетане раседне линије) и разноврсним геолошким саставом терена, укључујући и велико распрострањење магматских стена.

Велика заступљеност минералних и термалних извора на територији Србије условљено је сложеним геотектонским стањем терена, тј. појавом већег броја испреплетаних дубинских разлома и пукотина секундарног карактера, као и појавама везаних за постојање некадашњег вулканизма. Минерални извори су извори воде којој растворене соли и гасови дају посебан укус и мирис. Минералне воде садрже више од 1гг растворених минерала у литру воде: сумпор, јод, гвожђе, натријум, калијум, магнезијум, бром и могу бити топле – термалне, ако им је температура виша од 20⁰С, а ако је нижа, онда су хладне. Минерални и термални извори имају велики здравствени значај и многи су уређени као бање, али постоје и многи лековити извори који се још не користе. Проучавањем састава и дејства минералних вода у лечењу бави се наука балнеологија. Минералне воде деле се по температури воде, хемијском саставу, геолошким условима стварања, по издашности, а самим тим и по начину терапијског деловања на организам човека, који је давно уочен и примењиван још од доба Римљана. **По свом саставу и садржају минералних растворених материја лековите воде се деле на:**

- 1. алкалне воде**
- 2. алкално-муријатичне воде**
- 3. муријатичне воде**
- 4. муријатично-карбонатне воде**
- 5. гвожђевите воде**
- 6. сумпоровите воде**
- 7. јодне воде**
- 8. радиоактивне воде**

Алкалној групи вода припадају извори у бањама: Буковичка, Богутовачка, Стара Кањижа, Сијаринска и др.

Алкално-муријатичној групи вода припадају извори у Врњачкој бањи и Бањи Ковиљачи. Извори сличног састава, али са повећаном кличином горке соли јављају се у Селтерс бањи у Младеновцу, Приличком Кисељаку, Обреновачкој бањи итд.

Муријатичној групи вода припадају извори у бањи Сланкамен.

Земно-алкалне воде су карактеристичне за изворе који припадају Паланачком Кисељаку, Врњачкој бањи и бањи Илица код Пећи.

Муријатично-карбонатној групи вода припадају извори у бањама Стари Бечеј, Нови Сад и Русанда.

Гвожђевитој групи вода припадају извори у нашим познатијим и посећенијим бањама: Врњачка Бања, Бања Ковиљача, Брестовачка Бања, Буковичка Бања и Сијеринска Бања.

Сумпоровитој групи вода припадају извори у Матарушкој Бањи, Бањи Ковиљачи, Врњачкој Бањи, Куршумлијској Бањи и Рибарској бањи.

Јодној групи вода припадају извори који су својствени војвођанским бањама и то су Сланкамен, Новосадска бања и бање код Бездана и Бечеја.

Радиоактивној групи вода припадају извори који се налазе у Нишкој, Прибојској и Звоначкој бањи.

Битну компоненту потенцијала воде термоминералних извора представља њихово топлотно стање, па се према температури воде извора у бањама деле на:

- **хладне минералне воде** – одговара температури воде за пиће
- **хипотермалне воде** – температура воде је од **20-34⁰С**
- **хомеотермалне воде** – температура воде је од **34-38⁰С**
- **хипертермалне воде**- температура воде је **виша од 38⁰С**

Хладни извори су најзаступљенији у следећим бањама: Врњачкој, Бујановачкој, Клокот бањи, Паланачком и Приличком Кисељаку, Селтерс бањи у Младеновцу.

Највећу раширеност показују воде **хипотермалног карактера** које се налазе у Бањи Ковиљачи, Сокобањи, Звоначкој, Буковичкој, Клокот и Обреновачкој бањи.

Извори **хомеотермалне воде** постоје у Врњачкој и Овчар Бањи, Нишкој, Брестовачкој, Прибојској и Луковској Бањи.

Хипертермалне воде као најтоплије, налазе се у Гамзиградској Бањи и Бањи Ждрело (40⁰С), Брестовачкој Бањи (42⁰С), Куршумлијској Бањи (45-55⁰С), Новопазарској Бањи (50⁰С), Сијаринској Бањи (78⁰С), Јошаничка Бања (78⁰С), а најтоплија вода у нашој земљи је од 92⁰С у Врањској Бањи.

Како у Србији постоји више од **1000 изворишта** хладне и топле минералне воде, као и велико богатство природног минералног гаса и лековитог блата, могуће их је по територијалној припадности поделети на зоне. Према степену искоришћавања ових вода, изграђености туристичких и рецептивних капацитета, могуће је и уравнотежити развој бањског туризма по зонама, уредити простор и диференцирати понуду и садржаје у циљу обogaћивања здравствено-лечилишне и туристичке понуде.

**Висока пословно – техничка школа
Ужице
СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ**

У складу с тим, у Србији је извршена подела на следеће зоне:

1. војвођанска зона
2. шумадијска зона
3. источносрбијанска зона
4. западносрбијанска зона
5. западноморавска зона
6. јужноморавска зона
7. копаоничко-јастребачка зона
8. старовлашко-рашка зона
9. косовска зона

Табела 1. Евидентиране бање у Србији

1. Врњачка Бања	16. Бујановачка Бања	31. Шарбановачка Бања
2. Сокобања	17. Младеновачка Бања	32. Ргошка Бања
3. Нишка Бања	18. Новопазарска Бања	33. Рошка Бања
4. Матарушка Бања	19. Овчар Бања	34. Височка Бања
5. Буковичка Бања	20. Прибојска Бања	35. Бања Кањижа
6. Бања Ковиљача	21. Пролом Бања	36. Јунаковић Бања
7. Врањска Бања	22. Рибарска Бања	37. Бања Русанда
8. Јошаничка Бања	23. Бања Врујци	38. Стари Сланкамен
9. Куршумлијска Бања	24. Рајчиновића Бања	39. Врдник
10. Луковска Бања	25. Бања Бадања	40. Новосадска Бања
11. Сијеринска Бања	26. Радаљска Бања	41. Пећка бања Илица
12. Гамзиградска Бања	27. Звоначка Бања	42. Бањска
13. Горња трепча	28. Бања Јошаница	43. Бечејска Бања
14. Богутовачка Бања	29. Паланачки кисељак	44. Бања Туларе
15. Брестовачка Бања	30. Обреновачка Бања	45. Ломничка Бања

Извор: Самостална израда, 2017.

Војвођанској зони припадају бање које имају дугу традицију, али не и значајнију туристичку посету. То су: бање Русанда, Јунаковић, Сланкамен, Торда, Кањижа и Врдник.

Шумадијској зони припадају: Буковичка Бања, Селтерс Бања и Паланачки Кисељак.

Источносрбијанској зони припадају: Сокобања, Гамзиградска и Звоначка Бања које имају карактеристику термалних извора сумповитог састава.

Висока пословно – техничка школа
Ужице
СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ

Западносрбијанској зони припадају: Бања Ковиљача и Бања Врујци.

Западноморавској зони припадају наше највеће, најпознатије и туристички најатрактивније бање попут: Врњачке Бање, Матарушке, Богутовачке, Атомске Бање (или Бања Горња Трепча) и Овчар Бања.

Јужноморавској зони припадају: Нишка Бања, Врањска и Сијаринска Бања.

Копеоичко-јастребачкој зони припадају: Јошаничка, Луковска, Куршумлијска, Пролом и Рибарска бања. Карактеришу се значајним присуством хипертермалних вода са температурама које се крећу у распону од 56⁰С до 78,5⁰С.

Старовлашко-рашка зона обухвата: Прибојску Бању, Рајчиновића Бању, Прилички Кисељак и Новопазарску Бању.

Косовској зони припадају: Клокот Бања код Урошевца и Илица код Пећи.

Слика 1. Географски приказ бања у Србији

Извор: (www.srbija-banje.com), 2017.

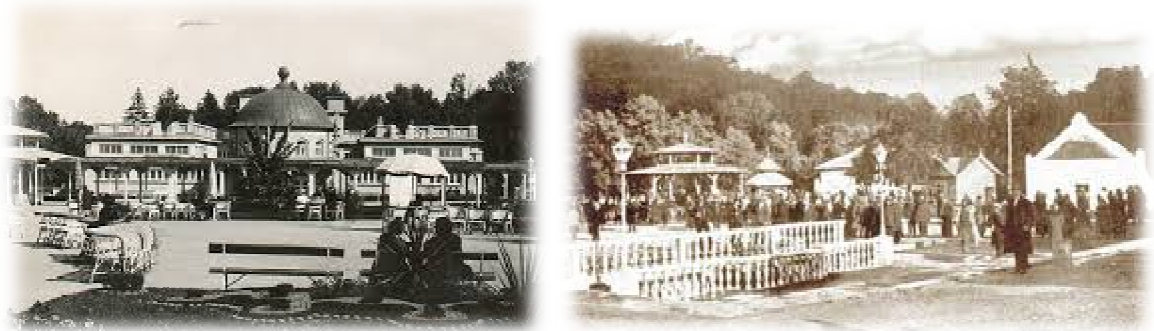
Бање су насеља која имају одређене особине проистекле из положаја уз термалне и минералне изворе чија се лековита вода користи за потребе лечења и рекреације, тј развија се у њима здравствено-лечилишни туризам, а уз њега, изградњом рецептивне, инфраструктурне и супраструктурне основе и постојањем културно-историјских и других вредности околине, **и други облици туризма:** излетнички, транзитни, стационарни, културни, спортски, манифестациони, конгресни, туризам трећег доба итд. При туристичкој валоризацији бања треба раздвојити њихову лечилишну функцију од туристичке функције, њихов положај у односу на дисперзивне центре и важније саобраћајнице, као и положај према комплементарним и конкурентним туристичким вредностима околине. **Од фактора који утичу на развој бање најважније је функционисање лечилишне функције, чији се највећи значај огледа у:** терапијској вредности термоминералних извора, стручности медицинског особља, опремљености објеката за лечење одговарајућим инструментима, лечилишној традицији, изражености навике клијентеле да посећују одређену бању. Наше бање своју делатност своде на ограничену превентивну, лечилишну и рехабилитациону функцију и још увек је мало њих који своје програме прилагођавају трендовима у свету и захтевима модерног бањског туристе (спа и велнес центри, програми за негу лепоте, мршављање, анти-стрес, разноврсне масаже, теретане, сауне итд). У бање не долазе више само болесни људи којима је лечилишна функција најбитнији део боравка, већ све више млади и здрави људи, који желе своје здравље и кондицију да одрже у топ форми, а да се при том лепо одморе и забаве у вечерњим сатима. **Историјски гледано,** на територији наше земље коришћење терапеутског дејства термоминералних извора датира из времена Римљана који су знали за све наше садашње бање и лековита својства њихових извора, о чему сведоче и археолошки остаци терми. У српској средњовековној држави уочавана су и коришћена лековита својства термоминералних извора, изграђивали су се импровизовани објекти или дивља лечилишта, прихватана у народу као "**света места**". Она су била често коришћена и од стране монаха, па неке од њих имају незванични статус "**манастирске бање**" као што су Прибојска бања, Овчар бања и Биоштанска бања код манастира Рујно. Са владавином Турака на нашим просторима одржавани су бањски локалитети који се налазе близу великих насеља, а остали су занемарени. Коришћени бањски локалитети су се делили на "**излетишта и места за уживања**" у које спадају: Нишка, Врњачка, Новопазарска, Овчар Бања и Сврљишка бањица и бање, искључива лечилишта у која спадају Сокобања, Јошаничка, Куршумлијска, Сијаринска, Рибарска Бања и Паланачки Кисељак. У периоду ослобађања од власти Турака долази до постепеног активирања, обнављања, реконструкције и доградње бања ангажовањем владара, богатих људи и државних органа. **Најзначајнији подухвати су били усмерени ка откривању нових и каптирању познатих извора, изградњи купатила, проучавању физичко-хемијских и лековитих својстава воде, уређењу парковских простора. Тако се код нас, у то време, формирају бање које су се могле сврстати у ред средње уређених бања у Европи (Врњачка, Буковичка, Рибарска, Врањска Бања и Бања Ковиљача).**

Узимајући у обзир туристичко-географски положај као битни елемент валоризације бања, тј. фактор њихове посећености, сматра да се бање могу сврстати у 3 групе, зависно од тога колико су везане за важне, фреквентне комуникације. **Најповољнији положај имају бање у долинама Велике и Јужне Мораве** (Нишка и Врањска Бања), где пролази коридор 10, потом бање на **Ибарској магистрали** (Матарушка бања, Горња Трепча, Бањска, Богутовачка и Јошаничка Бања) и трећи правац је везан за **долину реке Лим**. Ова три поменута правца повезује попречно Западна Морава са фреквентним бањама: Врњачка и Овчар Бања. **У ред бања са квалитетним туристичким мотивима у непосредној околини спадају:** Буковичка Бања (Букуља и Венчац), Сокобања (Озрен и Ртањ), Бања Ковиљача (река Дрина и Гучево), Пећка, Новопазарска, Рајчиновића и Клокот Бања. У односу на емитивна подручја одакле долазе туристи, најповољнију локацију имају бање поред великих градова, Београда, Новог Сада, Крагујевца, Чачка, а **најнеповољнији положај имају бање у јужној Србији и на Косову**. Највећи број бања изграђен је на падинама брдско-планинских предела према долинама и котлинама, што је и разумљиво, с обзиром да се термоминерални извори налазе дуж дубинских разлома и секундарних раседа. Овакав положај бања има естетски добро изражен природни амбијент кога допуњава пажљиво обликован антропогени просторни комплекс, уз врло повољне микроклиматске особине средине. **Физичко-географски положај бања** омогућава организовање рекреативног бањско-планинског боравка, јер посетилац бање има могућност да оде на излет у околину, планину, где има сасвим другачији амбијент, пејзаж, климатске особине, а туристичка понуда се шири ако има и спортско-рекреативних или културних садржаја који обогаћују и комплетирају туристичку понуду. **Бањска клима** је топлија и делује на туристу седативно, умирујуће, док је планинска клима рекреативно стимулативнија, окрепљујућа и освежавајућа, али и оштра планинска. **Наше бање** имају ову добру комбинацију природних и рецептивних елемената, што их чини бањским и климатским местима, као што су Врњачка Бања и Матарушка Бања у комбинацији са планином Гоч, Буковичка Бања са Букуљом и Венчацем, Сокобања са Озреном и Ртњом, Јошаничка Бања у комбинацији са Копаоником. Добру природну комбинацију бање са околином, али слабије рецептивне понуде имају Луковска Бања са источним делом Копаоника, Брестовачка Бања са Црним Врхом и делом Кучајских планина, Врдничка Бања са Фрушком Гором, Прибојска Бања са Златаром, Рајчиновића и Новопазарска Бања са Голијом. У преко 53 термална локалитета, у чијим благодетима су уживали још и стари Римљани, бањске терапије прилагођене су лечењу широког спектра здравствених сметњи или обољења и примењују се **пијењем лековите воде** или **лековитим купкама**. Осим бања богатих лековитим водама, Србија се поноси и **ваздушним бањама**, које су захваљујући повољним климатским условима и географском положају, проглашене за климатска лечилишта. Бање Србије су се развијале као уређене **оазе зеленила и тишине**. Углавном се налазе у питомим долинама или на падинама брда, окружене шумама, пашњацима и воћњацима. Њихов природни пејзаж допуњен је негованим амбијентом, парковима и шеталиштима. Модерни смештајни објекти, спортски терени, паркови и базени, допуњују основни здравствени садржај бања.

**Висока пословно – техничка школа
Ужице
СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ**

Данас се бање све више враћају ономе што су некада у прошлости биле – **места за одмор, уживање и рекреацију**. У бањама се граде модерни спортско-рекреативни комплекси са теренима за разне спортове, који у себи садрже и салоне за масажу и фитнес центре. Последњих година посебно су популарни *велнес програми* у српским бањама. То су идеалне бањске терапије за превенцију болести, враћање физичке и духовне свежине, одличне форме и изгледа, обнављањем еластичности коже и учвршћивањем опуштених мишића.

Бање су одлично опремљене и за организовање *конгреса и семинара*, као и за *кондиционе припреме* спортских екипа. У околини бања постоје бројни *културно-историјски споменици и природне атракције*, а редовно се током целе године одржавају разноврсне *манифестације* традиционалне и модерне уметности.

Слика 2. Како су некада бање изгледале (**пример:** Врњачка Бања)

Извор: (www.google.rs/search?q=kako+su+nekada+banje+izg&dcr), 2017.